

Ձեռքը ձեռքը կու վայ, երկու ձեռքը՝
երեսը:

Մարդն ի հալաւը, էջն ի փալանը:
Հեռուն ուխտը զօրաւոր կ'ուլի:

Մօտէն չին առներ թը կստատած է, կ'եր-
թան հէռուն կու բերին, կեսը տարած է (հարսն-
ցուի մասին է):

Փշածդ դգալը տի գայ:

Ինչ ուր ցանես ան տի քաղես:

Հոնը շանը միսը չուտեր:

Հունն հաշելով գալ կու բերէ:

Ես բարով, ես բարովի ինկեր:

Երկուք չափէ, մէյ մի կըլրէ:

Լաւ է հիւանտը քան զհիւանտկալը:

Սրտէ ի սիրտ ծամայ կայ:

Աչք ունի ու տեսնել չունի:

Աչք չունիս, քնթի ծակ ալ չունիս (որ
այսքան ակներեւ բան մը չես կրնար խփի
տեսնել):

Պատը ակնճ ունի:

Առնող իրեք օր տի խնտայ (երբ այս
աղըկը հարս ըլլայ):

Զարկածը շատ է, ձգած չկայ:

Իշը պոչ մ'ունի, ան ալ (այս ինչ բանը):

Թանով պատըրաք կ'ուլի. — Մենք
արանք, էղաւ:

Խնտը տաշիկ, անենկ հարս:

Խուսը կ'երթայ, լուս չի տար:

Ծովը մտաւ, ցամաք դուրս ելաւ:

Զագը կ'ըլլէ մարը կ'ուտէ:

Զանը տեղն ու խուփն ի վրան (այս բանը
մարդ պէտք է չլսէ):

Ձեռքը բերանը կ'երթայ (ալ քիչ մը
ուտելիք ունի վեճակը քիչ մը բարւոքած է):

Ճօնճը ոռուն կու խաղէ (խածնէ. —
գծուծ մարդ է):

Մատը բերանը դուրս ելաւ (մեկնեցաւ
առանց օրէ՛ բան մը շահելու այն գործէն):

Մատը գրած տեղէն չի վերցնէր (պինգ-
զլուս է):

Մարը դնէ (անունը)՝ գեղը կանչէ:

Մէռայ ու ողջացայ (մեծ տագնապէ ան-
ցայ):

Մէկ աչքը լայ, մէկ աչքը խնտայ (դպրոց
տ'երթայ, հարկ է):

Հէն անունը աւեր քաղքին:

Ո՛ր քար վերցնես, տակէն կ'ըլլէ:

Ո՛չ իր է, ո՛ւչ իր տիրուն:

Ջուրն ի վար տամ, ջուրն ի վեր բնտում:

Սիւ իշուն ճերմակ դանկեր:

Սօին ու սխտորը տարի մի հարսնութիւն
ին արեր:

Տես ու ուս է:

Տեղը դիւր ու բարձր կահուղ (աղէկ որ
մեռաւ):

(Ըրգաւսիւն):

Մ. Ս. ԳԱՐԻԲԵՆԵՆ

ՄԱՏԵՆԱՐՕՍԱԿԱՆ

Der Prophet Malachias. Einleitung, Übersetzung und Aus-
legung von Dr. St. theol. Octavian Isopescul. Czernowitz
1908. S. V + 163. 8.

Յայտմ անձանթ անուն մըն էր Ոկտա-
վիան Իզոպէսկուլ (Octavian Isopescul) Բու-
կովինայի եկեղեցոյն մէջ ընթերցող (anagnost)
եւ դոկտոր աստուածաբանութեան: Թեպէտ
դեռ շատ երիտասարդ՝ արդէն հմուտ է երբա-
յական, ասորի, իսպաի, արաբ, եթովպական,
յոյն, լատին եւն լեզուներու: Աստուածաշնչի
լայնածաւալ եւ խորին ուսումը իրեն ճիւղ ըն-
տրած ըլլալով՝ ճանչցաւ թէ առանց հայերէնի,
չ'ընենք անկատար, բայց ոչ բոլորովին կատա-
րեալ կ'ըլլան Ս. Գրոց վրայ կատարուած ու-
սումնասիրութիւնները: Այս էր պատճառը, որ
1904ին ղիննա եկաւ եւ հոս Մեծարգոյ
Հ. Թովման Նետիկեանի առաջնորդութեան տակ
քիչ ժամանակէն ուսաւ դասական եւ աշխար-
հաբար հայերէնը: Տեղւոյս համալսարանին մէջ
Pr. Dr. Wilhelm Anton Neumann-ի Հ. կատա-
կարանի դասախօսութիւնները (1903—4)
դրդեցին զինքը առաջիկայ գեղեցիկ ուսումնա-
սիրութեան ձեռնարկելու: Այսէ կ'իմացուի թէ
բազմամեայ հետազոտութեան կնիքը կը կրէ իւր
այս երկը: Առ այժմ Իզոպէսկուլ Նպատակ ու-
նենալով Մաղաքիա Մարգարէին երբայական
բնագիրն հիմնովին ուղղել եւ վերականգնել,
ամենահին թարգմանութիւններն օգնութեան
առած է, յատկապէս Եօթնսունից եւ անոր
դուտար թարգմանութիւնները, ասորական զե-
չիթա կողմած բնագիրն եւ Վուլգատան, ի
մասնաւորի նորագիւտ "Աքմիման, իսպաի
թարգմանութիւնն: Բնականաբար այս պարա-
գայի մէջ հայ թարգմանութիւնն ալ բոլորովին
անտես ընել կարելի չէր: Հետաքրքրական է
նաեւ ուսումնասիրութիւնն այն կողմանէ ալ որ

Հայագետը՝ Մաղաքիայի Հայ թարգմանութեան մէջ Վուլգատայի ազդեցութեան հետքեր կը գտնէ:

Ամբողջ գործը երեք մասի բաժնուած է, ինչպէս գրքին ճակատն իսկ կը ցուցնէ. Ներածութիւն, թարգմանութիւն եւ մեկնութիւն Մաղաքիա մարգարէին գրոց, որուն կցուած է (էջ 17—27) ժամանակագրական կարգաւ ցանկ մը այն ամէն հեղինակներու, սկսեալ Ս. Եփրեմէն († 378) մինչեւ Նորագոյն ժամանակներ (1906), որոնք Մաղաքիա մարգարէին խնդրով զբաղած են իրենց մեկնութիւններովը եւ քննութիւններովը: Յաջորդ էջերը (էջ 31—163) կը կազմեն Մաղաքիայի մարգարէութեան գերմաներէն թարգմանութիւնը, այլեւայլ հին բնագրիներու համեմատութիւնն եւ քննութիւնը, որոնք կարեւորագոյն մասերն են Հայագիտիս աշխատասիրութեան եւ վերջապէս մեկնութիւն սրբազան Գրոց: Ի հարկէ բնագրաց համեմատութիւնն եւ քննութիւնը հետաքրքրական են ճաննալու համար նաեւ Հայ թարգմանութեան յարգե ու արժէքը: Առ այժմ չենք կրնար մանրամասն խօսիլ Հայագիտիս ամէն գիտողութեանց մասին, կը բաւականանանք միայն զլիսաւորները նկատողութեան առնելով: Ըստ երեւելի զոնէ Զօհրապի հիւստարկութենէն տարբեր օրինակ մը ընտրած է Իզդակեկուլ Հայ բնագրին համեմատութեանը համար. այսպէս՝ «Եւ կարգեցի զսահմանն Նորա յապականութիւնն եւ զգառանգութիւնն Նորա ի քաշանապատի» (Մաղաք. Ա, 3) խօսքը Զօհրապի քով միայն ծանօթութեան մէջ կայ, մինչդեռ բնագրին մէջ կը կարգանք «Ի Դաւանապատի», «Ի քաշան» (յն. δώματα) ընթերցումը սխալ ընթերցուած կը համարի (էջ 34) Իզդակեկուլ՝ յոյն բնագրին δώματα բառին: Զօհրապ կը յաւելու ծանօթութեան մէջ «Ի Լաւ», ի քաշանապատի. համաձայն ոմանց ի բնաբ., Շատ ճիշդ է Հայագիտիս գիտողութիւնն, վրան զի Ներսէս Լամբրոնացիին ալ «Ի Դաւանապատի» կ'ընթերցուի. համաձայն Զօհրապի բնագրին: Իզդակեկուլ Վուլգատայի ազդեցութիւնը կը համարի (էջ 63) Հայ բնագրին սա խօսքը «Առաքեցից ի վերայ ձեր առնէս եւ անիծից չընդունի յեր» (Մաղաք. Բ, 2), ըստ որում թարգմանիչը յղանակի ձեւը կը գործածէ: Ըստ մեզ անճիշդ կ'երեւայ այս

գիտողութիւնը, վրան զի Հայերէնի մէջ շատ անգամ յղանակի թարգմանուած կը գտնենք այլեւայլ բառեր առանց Վուլգատայի ազդեցութեան կրած ըլլալու. այսպէս օր. համար «Առ չընդունի յեր» (Ծանոթ. ԻԷ, 35) խօսքը, թէ՛ Եօթ, եւ թէ՛ Վուլգատայի մէջ եղակի զրուած է: Գործածալ «Զկեանս եւ զմահ ետու առաջի երեսաց ձերոց, չընդունի յեր» զանէնս» (Բ. Օր. Լ. 19) նախադասութիւնը Եօթ. եւ Վուլգ. ի մէջ եղակի զրուած է: Զենք գիտեր ինչ պատճառաւ Հայ բնագրին սա խօսքը՝ «խոսսապեցէք յօրինաց իմաց» (Գ. 7) յայտնի սրբագրութիւն է Վուլգատայի վրայէն (էջ 129) մինչ յոյն բնագրին ունի հոս ἐξελίνατε νόμους μου. իսկ Վուլգատան՝ recessistis a legitimis meis. Յունարէնի մէջ τὸ νόμιμον կը նշանակէ միանգամայն օրէնք. ուստի չենք կարծի որ Հայ բնագիրը հոս ալ Յերոնիմեան թարգմանութեան հետեւած ըլլայ: Վրան օրինակներ չեն պակսի, զորոնք մի առ մի տեղոյս չէ յառաջ բերել: Արդեամբք ալ Իզդակեկուլն այս ուսումնասիրական հետազոտութիւնը մեծապէս զնահատելի ձեռնարկ մըն է Հայերէն Ս. Գրոց բնագրին ընդարձակ անդաստանին համար, ուր մշակներու պէտքը արտաքին կարգի զգալի է:

Ծ. Գ. Փ.

ԲՈՒՎԱՆԴԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՏԵՆԱՐԱՄԱՆ — Յովսէփոսի Տնագոյն Յայ Թարգմանութիւնը, 289: — Յիմնթէոս Կուզ Յայ մատենագրութեան մէջ, 294: — Յուցակ մեղադրաց Թաւրիզի, 303:

ՊԱՏՄԱՆ — Առաջին Ուրարտացիք եւ Արամէ (պատմեցողագրագր). 306:

ԼԵՃՈՒՆԱՐԱՄԱՆ — Լեզուաբանական, 312: — Անշայ գաւառաբարառը, 315:

ՄԱՏԵՆԱՍՏԱՄԱՆ — Der Prophet Malachias, 319:

ՀՐԱՏԱՆԿԱԶ ԵՒ ՊԱՏՄԱՆԱՍՏՈՒ ԽՍՐԱՎԻՐ

Հ. ԲԱՓԱՅԷԼ Կ. ՊԱՐՈՆՅ

ՎԻՆՆՆԱ, ՄԻԻԲԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1 Մեկնութիւնն որոց երկուստան մարգարէից. Գ. Պալմ 1824, էջ 229: